

Ata Ağıt

Elegy for a Horse

Esra Keskinılıç*

Özet

Eski kaynakların hemen hepsinde sözbirliğı edilmişçesine Türkler ve atlarından birlikte söz edilir; Türklerin at üstünde doğduklarından, yürümeyi öğrenmeden ata binmeyi öğrendiklerinden, atlarının güzelliğinden... Kurganlara bakıldığında sahipleriyle atları arasında ölümün bile giremediğı görülür; Asya'da yapılan pek çok arkeolojik kazıda, sahipleriyle birlikte gömülen atlar dikkat çeker. Bu çalışmada Türk kültüründe atlı defin, Osmanlı padişahlarından II. Osman'ın atı Sisli Kır'a sevgisi ve atına yaptırdığı mezar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: At, atlı defin, ata ağıt, II. Osman ve Sisli Kır

Abstract

In ancient sources Turks are invariably mentioned together with their horses, that Turks are born on horses, that they learn to ride horse before they can walk, there is also mention of the beauty of horses. Many archeological sites have revealed that horses are buried together with their owners. This study reviews burial with a horse in Turkish culture, Osman II.'s affection for his horse called Sisli Kır and the tomb he had built for Sisli Kır.

Keywords: Horse, burial with horse, elegy for a horse, Osman II., Sisli Kır

Türklerde At ve Atlı Defin Geleneğı

Özgürlüğün asil yolcularıdır atlar. Yelelerine yapışmış rüzgâr ile beraber yağmur, kar, fırtına demeden taşkın nehirler, uçsuz bucaksız bozkırlar ve sarp dağlarda koşan itaatkâr

* Yrd. Doç. Dr. Esra Keskinılıç, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilimdalı, İstanbul. esrakeskincilic@gmail.com

dostlardır onlar. Muharebelerde dörtlüye ileri atılan, şaha kalkan cesur savaşçılar... Bazen de aşkı, sevdâyı, hayatı taşıyan vefakâr ulaklardır.

Türk atlarının namı Çin'den Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Kimsenin dokunamadığı bu vahşi hayvanları yakalayıp eğiten, neredeyse tüm yaşam ve gelişimlerini onlara borçlu olan Türkler, zamanla atları gökten inmiş kutsal varlıklar gibi görmeye başlamıştır. Bir yandan hız, güç, çeviklik ve asaletlerine hayran olurken diğer taraftan onları kardeş, kadere yoldaş görmüşlerdir. Konar-göçer hayat şartları içinde Türkler atlarla bütünleşmiştir. Kaşgarlı Mahmud *Divanü Lügati't-Türk*'te "At Türkün kanadıdır." cümlesiyle bu durumu ifade eder.¹

Türkler, çetin savaşlara giderken atlarının kuyruklarını kesmişler; tuğ yaparak fedailik ve hürriyetlerini ilân etmişlerdir. Şayet ölürlerse bu simgeyi mezarlarına dikerek ruhlarını ölümsüzleştirmişlerdir. Zafer için tanrıya adanan at kurbanlarını hatırlatan bu uygulama o kadar kabul görmüştür ki atın kuyruğunun düğümlemesi şeklinde Osmanlılarda da yaşatılmıştır. Can dostlarına özel adlar, sanlar vermişler; hâkimiyet ve cihangirlik duygularını destekleyen ve besleyen yoldaşlarıyla birlikteliklerini bu dünya ile sonlandırmayarak ölüm ötesi yaşama da sadık dostlarıyla omuz omuza uçmuşlardır.²

Çin belgelerine göre, Hun ve Göktürklerin asilleri yılın belli zamanlarında; kışın ölenler ilkbaharda ve yazın ölenler de sonbaharda gömülürdü. Bu gelenek, asil ve zenginlerin defnedildiği büyük kurganların uzun süren inşaat aşamasından kaynaklanıyor olabilir. Hun ve

¹ Faruk Sümer; *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, İstanbul 1995, s. 1-2. IV. ve VI. yüzyıllara ait A. Marcellinus, C. Claudianus, A. Sidonius, Zosimos gibi batılı kaynaklarda geçen şu bilgiler de Kaşgarlıyı doğrular niteliktedir: Henüz ayakta durabilecek bir Hun çocuğunun yanında eyerlenmiş bir at bulunur; Hunlar at üstünde yerler, içerler, alış veriş yaparlar, sohbet ederler ve uyurlar; At başka bir kavmi yalnız sırtında taşıdığı hâlde, Hunlar at üstünde ikamet ederler. İmparator Herakleios ve Leon VI. Phylosophus gibi Bizanslılara ait bazı belgelere göre de Türkler sanki at üstünde doğmuşlardır, yerde yürümesini bilmezler. Bkz. Osman Fikri Sertkaya; "Eski Türk Kültüründe At", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 1995, s. 26. Bizanslı başka bir müellif Mauricius ise Türklerin savaş meydanlarına kişi başına birkaç at olmak üzere çok sayıda at getirerek hem yiyecek ihtiyaçlarını karşıladıklarını hem de düşmana kalabalık bir ordunun hücum ettiği hissini vererek korku saldıklarını anlatmıştır. Bkz. Hatice Palaz Erdemir; *Göktürk-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 52.

² Asya'daki ilk atlı defin Andronovo Kültürü'nde görülür ki bu törenlerin çıkış ve dünyaya yayılış noktası burasıdır. Aynı kùltten gelen Hun ve Avar Türklerince bu uygulama Germen ve Slav kabilelerine öğretilmiştir. Bugüne kadar ulaşılan en erken atlı gömü, MÖ XVI. - XVII. asra ait, Uralların güneyinde bulunan Sintaşa Kurganlarıdır. Bu mezardan çeşitli arabalar, kemikten yapılmış koşum takımları, silâhlar, takılar ve kap kacak çıkarılmıştır. Bu dönemde cenazeler daha ziyade kıvrılmış, ender olarak da yakılmıştır. Bkz. Yaşar Çoruhlu; *Erken Devir Türk Sanatının ABC'si*, İstanbul 1998, s. 32. Bazı Çin belgelerinde Orhun boyu Köktürklerinin ölüyü yaktıktan sonra atını ve eşyasını ateşe attıkları yazılıdır. (Bkz. L. Ligeti; *Bilinmeyen İç Asya*; İstanbul 1970, s. 200.) Hâlbuki bu gelenek sadece Kırgızlara hastır ve törenlerini izleyen araştırmacılar tarafından bu bilgi genele yayılarak verilmiş olabilir. Kağan İstemi Yabgu'nun cenaze merasimine şahitlik yapan Bizans elçisi Valentine ve heyetinin anlattıkları da bu kayıtlarla uyuzmaz. Türklerin yüzlerini bıçakla çizerek ağlamalarını şaşkınlıkla izlediklerini, ayrıca törende, kağanın sevdiği atının öldürüldüğünü aktarırlar. Bkz. Nejat Diyarbakirli; "Göktürkler ile ilgili Araştırmalar ve Keşifler", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993, s. 33.

Göktürklerin cenaze törenlerinde ziyafet sofraları kurulur; hayatını öteki dünyada sürdüreceğine inanılan mevtaya önemli miktarda yiyecek sunulurdu. Lüzumlu elbiseleri, şahsi eşyaları, koşumlu atları ve binek atı da yanına yerleştirilirdi.³ Hun ve Göktürkler gibi Kırgızlarda da mevtanın naaşı mezara konulduktan sonra dünyada yaptığı işlerden bahsedilir ve her iki atı da öldürülerek efendilerinin yanına defnedilirdi.⁴ Tan sülâlesi tarihini, yani VI. asır hadiselerini anlatan Çin kaynaklarından, Köktürkler hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler edinmek mümkündür.⁵ Bizanslı ünlü yazar Priskos'un naklettiklerine bakılırsa Avrupa Hun İmparatoru Attila'nın cenaze töreni de bu anlatılanlardan farklı değildir.⁶ Avarlar, Bulgarlar, Hazarlarda da benzer atlı gömü geleneklerine ve uygulamalara rastlanmaktadır. Kıpçak mezarlarında da çok sayıda silâh ve at koşum takımlarına ve at iskeletine tesadüf olunmuştur.⁷

Orta Asya'da gerçekleştirilen atlı mezar kazıları dikkate alınacak olursa hayvanın genellikle sahibinin sağına veya soluna; ama hemen yanına yatırıldığı, yatış şeklinin efendisinin başının daima tam ters yönünde olduğu görülmüştür. Nadiren at ile ceset büyük bir taş ile birbirinden ayrılmıştır. Birden fazla at gömülmüş ise bunlar tamamen farklı bir odaya yerleştirilmiştir. Kurganların çoğundan atlar eyerleri, dizgin kakmaları, üzengi ve kayış tutumları ile birlikte; yani koşumlu olarak çıkarılmıştır.⁸ Bu hayvanların çoğu altı ilâ on sekiz yaşındadır ki bu da sahipleriyle bir mazi paylaştıkları, birlikte yaşadıklarına delildir.

³ Eberhart bu âdetle ilgili şu yorumu yapmaktadır: “Ölülerin gömülmesi, malının birlikte mezara konulması, taşların mezar üstüne yığılması, mezara kurban edilen hayvanların kafataslarını sırığa geçirip dikme, mezara at kurban etme gibi birçok ritüeli içinde barındırır.” Bkz. Wolfram Eberhard; *Çin'in Şimal Komşuları: Bir Kaynak Kitabı*, çev. Nimet Uluğtuğ, Ankara 1942, s. 112. Kurganlardan çıkan atlara bakıldığında çoğunun aygır olduğu, yas alâmeti olarak kuyruk ve yelelerinin kesildiği, kulaklarında damgalar bulunduğu gözlemlenir. Bkz. Alim Karamürsel; “Türklerde Mezar Geleneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. III, s. 78.

⁴ Nejat Diyarbekirli; *İslâmiyetten Önce Türk Sanatı*, Ankara 1977, s. 111.

⁵ “Ölüyü çadıra koyarlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın akrabaları, atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölünün bulunduğu çadırın çevresini at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde, kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları ise mezar üzerinde bir taş koyarlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze, hatta bine çıkar. Atlar ve koyunlar kurban edildikten sonra kafalarını kazıklar üzerine koyarak mezarın üzerine dikerlerdi.” Bkz. Yıldız Kocasavaş; “Eski Türklerde Yas ve Ölü Gömme Adetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. III, s. 67. Şayet savaşçının akıbeti bilinmiyorsa öteki hayatında at sağlamak amacıyla aygırı kurban edilip kuyruğu bir direğe asılırdı.

⁶ Ceset ipek bir çadırın içine konmuş; dışarıda askerler savaş oyunları sergilerken erkekler de saçlarını kesip yüzlerine bıçakla derin yaralar açmışlardır. Ziyafet verilmiştir. Cenaze iç içe geçen, altın, gümüş ve demir üç ayrı tabuta yerleştirilmiştir. Ganimet alınan silâhlar, değerli taşlarla süslü altın at koşumları ve krallığın alâmeti bazı parçalar da mezarına yerleştirilmiş; sonra da defin işlemini yapanlar konuşmasınlar diye öldürülmüştür. Bkz. Denis Sinor; “Hun Dönemi”, Erken İç Asya Tarihi, çev. Mete Tunçay, İstanbul 2002, s. 272.

⁷ Meşhur seyyah Rubruk bu konuda “Henüz ölmüş birinin mezarının etrafına dikilmiş yüksek sırıkların üzerine on altı at derisi asılmıştı. Onların her biri ayrı bir ciheti gösteriyordu.” der. Denis Sinor; “Hun Dönemi”, Erken İç Asya Tarihi, çev. Mete Tunçay, İstanbul 2002, s. 69; Yaşar Çoruhlu; “Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1995, s. 98, s. 172.

⁸ Csanit Balint; “Türk Tipi Arkeoloji Anıtları”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 24/1 Ankara 1986, s. 23.

Oş bölgesinde MÖ III.- I. yüzyıllara ait petroliflerde kan terleyen atlar⁹

Türk toplulukları Orta Asya'dan göç etmeye başlayınca Şamanist inançlardan uzaklaşıp başka dinlerin etkisine girmiş ve din değiştirmişlerdir. Hazarlar Museviliği, Bulgar, Kıpçak ve Macarlar Hıristiyanlığı, Oğuzlar ise Müslümanlığı benimsemiştir. Fakat çok uzun süre atlı kültür ve at gömme geleneği yaşatılmıştır. Gerek İslâmla tanıştıkları ilk dönemlerde olsun, gerek Selçuklular ve Osmanlılar zamanlarında olsun, at; Türk medeniyetindeki müstesna yerini korumuş, atların sahipleriyle gömülmesi geleneği de tamamen terk edilmemiştir.

Osmanlılara kadar uzanan bu gelenek özünde her zaman Asya topraklarının ruhunu ve kokusunu taşımıştır. Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Mustafa Çelebi, II. Beyazıd, II. Osman ve IV. Murad'ın cenazelerinde atların tersine eyerlenmesi, atın kuyruğunun bağlanması, at kılından tuğ kullanılması, at mezarları gibi uygulamalarda bu izler kendini gösterir.

⁹ A. N. Bernştam, *Aravanskie naskalnie izobraceniya i davanskaya stolitsa erşi*, İstorika-Arheologičeskie Oçerki Tsentralnogo Tyan -Şanya i Pamiro - Alaya. No. 26, Moskva - Leningrad, 1952, s. 223.

Ebu'd-Derda'nın naklettiğine göre, Üsküdar'da Karaca Ahmed'in kabrinin sol tarafında, atının türbesi de bulunmaktadır.¹⁰ Mezarlık alanı içinde yer alan bu türbe 1014/1605 tarihinde inşa edilmiştir. Yapı, altı granit sütun ve ince tuğladan yapılmış altı kemer üzerine oturtulmuş bir kubbeden ibarettir. Kubbe, altı yüzlü bir kasnak üzerindedir. Türbenin ortasında şahideleri kırılmış mezar kaideleri bulunmaktadır. Halk, buraya, yürümeyen çocuklarını getirerek türbe etrafında gezdirip yere yem serpiştirmek suretiyle adakta bulunur ve duaları kabul edilirse atın mezarına tekrar arpa getirir, ayrıca kurban kesip fakirlere dağıtırmış.¹¹ Yine bu bölgede padişahların ölen atları için yapılmış bir kabristan olduğu da kaydedilmiştir. Hatta bazılarının mezar taşlarının dahi bulunduğu söylenir.¹²

Mevzubahis türbenin Sultan II. Mahmud'un atına ait olduğunu iddia edenler de vardır.¹³ Başka bir rivayete göre, burada Ebu'd-Derda'nın atı bulunmaktadır.¹⁴ Behçeti İsmail Hakkı el-Üsküdari ise bu kabirde, XVI. asırda, III. Murad ve III. Mehmed zamanında görev yapmış Nişancı Rum Paşazade Hamza Paşa'nın yattığını yazar.¹⁵

Osmanlı dönemine ait bir diğer atlı mezar ise Rumeli fatihlerinden Gazi Süleyman Paşa'ya aittir. Gelibolu ve batı Trakya'yı alan meşhur komutanlardan Orhan Gazi'nin büyük oğlu olan Süleyman, Lala Şahin Paşa'ya, birçok sefere katıldığı atıyla gömülmek istediğini vasiyet eder. Neşri'nin yazdığına göre, 760/1359 tarihinde, bir gün doğanıyla birlikte Bolayır ile Seydi Kavağı arasında avlanırken kazayla atının altında kalır ve ölür.¹⁶ Bunun üzerine, uşağı (lalası olduğu da nakledilir) ve atıyla beraber Gelibolu'nun Bolayır mevkiinde kendi yaptırdığı caminin avlusuna defnedilir.¹⁷

I. Murad'ın Rumeli Beylerbeyi olan Lala Şahin Paşa da çok sevdiği atı ile birlikte gömülmek istemiştir. Türbesi Bursa'da, medresesinin yanındadır.¹⁸

Bunların dışında, ilk defa Çanakkale Boğazı'nı geçen Alaaddin Paşa (öl. 733/1333)'nin atlarıyla defni; II. Mahmud'un Menekşe ve Sultan Abdülmecid'in Hayyam adlı atları da ünlüdür.

¹⁰ Nezihe Seyhan; "Türk Kültüründe At Tasvirleri", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 1995, s. 167.

¹¹ Anonim; "At", *Türk Ansiklopedisi*, c. IV, 1950, s. 76.

¹² Midhat Sertoğlu; *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 23.

¹³ Hans Peter Lcover; *Hüvelbaki*, İstanbul 1997, s. 12.

¹⁴ Kudret Emiroğlu-Ahmed Yüksel; *Yoldaşımız At*, İstanbul 2003, s. 75.

¹⁵ Hans Peter Lcover; *age.*, s. 13.

¹⁶ Kudret Emiroğlu-Ahmet Yüksel; *age.*, s. 75.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1982, s. 158.

¹⁸ Fuat Tekçe; *Pazırık Altaylarından Bir Halının Öyküsü*, Ankara 1993, s. 127.

Sultan II. Osman ve Sisli Kır

Osmanlı padişahlarının on altıncısı, İslâm halifelerinin seksen birincisi olup 1013/1604 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası I. Ahmed, annesi ise Rum asıllı Mahfiruz Haseki Sultan'dır. Amcası I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine, henüz on dört yaşında iken devletin başına geçmiş; yaklaşık dört yıl iktidarda kalmıştır. Atılgan, cesur, enerjik, gözü pek ve zeki bir mizaca sahiptir; aynı zamanda çok iyi bir eğitim almıştır. Arapça, Farsça, İtalyanca, Latince, Yunanca gibi doğu ve batı dillerini çeviri yapacak kadar öğrenmiş; güçlü bir edebiyat, tarih, coğrafya, matematik ve fen tahsili görmüştür.

Atalarının zaferlerine büyük bir hayranlık besleyerek büyüyen II. Osman, büyük bir özenle yetiştirilmiş; sonunda iyi bir devlet adamı, mert bir asker ve aman vermeyen bir savaşçı olup çıkmıştır. Silâh ve harp aletlerini kullanmakta son derece mahirdir ki Lehistan Seferi sırasında askere konaklayacağı yeri uzaktan ok atarak göstermesi meşhurdur. Bu savaşa bizzat ordusunun başında katılmış ve cenk etmiştir. Sportmen yapısı korku bilmez ruhuyla bütünleştiğinde kahramanlığı göz kamaştırır hâle gelmiştir.

Yapısı itibarıyla başarısızlığa ve yenilgiye tahammül edemeyen bu sultan tahta çıkar çıkmaz sert ve radikal kararlar alıp uygulamış; devlet erkânı içindeki yetkilileri değiştirirken kadı ve müderris atamalarını şeyhülislâmın yetki dairesinden çıkarmış, geleneklere muhalif olarak saray dışından evlenmeyi tercih etmiştir.

Padişahın yürekli ama pervasız, bir o kadar da zamansız ve arkası hesaplanmamış adımları kendisine her kesimden birçok düşman kazandırmıştır. İngiliz elçisi Thomas Roe onu şu cümlelerle tarif eder: "... Osman mağrur, engin ruhlu ve pek cesur bir genç idi. Hıristiyanların can düşmanlarından biri idi. Ecdadının zaferine karşı büyük bir gıpta duymakta, büyük işler planlamakta ve namını hepsinin üstüne çıkarmak için hırsıyla gayret sarf etmekte idi... Fakat tüm bu meziyetlerine rağmen, halkı tarafından sevilmeyen, talihsiz bir hükümdar idi."

Aynı zamanda fevkalâde at binen, şecaat ve binicilikte akranı pek az, şirin çehreli, güzel tavırlı bir gençtir. Küçük yaşlardan itibaren saraçlığa ilgi duymuş ve bindiği atların eyerlerini genellikle kendisi imal etmiştir. Hatta yazdığı şiirlerde kullandığı mahlas dahi "Farisî"dir ki Arapçadan Türkçeye geçen bu kelime "süvari" anlamına gelmektedir.

II. Osman atlara çok düşkündür ve en büyük zevklerinden biri de ata binmektir. "Sisli Kır" adını verdiği, çok sevgili ve değerli bir bineği vardır. Kendisi sultanın biricik gözdesidir.

Atın tüylerindeki küçük alaca beneklere “sis” denir. “Kır” ise beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk, yani gridir. Üzerinde lekeler bulunan, boz renkli bir hayvan olduğu için ona bu ismi takmıştır: Sisli Kır “Benekli kır (at)”.

Genç padişah tahta geçtikten takriben bir sene sonra bu atı kaybeder. Ölümü, onu derinden etkiler ve çok kederlendirir. Güven ve sevgiyle bağlandığı can dostunu alelâde bir yere defnetmeye ve onun adının sanının unutulmasına gönlü razı olmaz. Hatıraları kendinde saklı Sisli Kır’ın namı sonsuza dek yaşasın ister. Onu, Üsküdar’da bulunan Kavak Sarayı (Şerefabad)’nın bahçesine gömdürür. Başına da dört dizelik bir kitabe diktirir (1028/1619).

Hadikatü’l-cevâmi’ müellifi Hafız Hüseyin Ayvansarayı Kavak Sarayı içinde bulunan bu kabri bizzat gördüğünü söyler. 1179/1765’te yazmaya başladığı, İstanbul’da bulunan çeşmelerin kitabeleri ve bazı önemli şahsiyetlerin biyografilerinden bahsettiği, basılmamış olan *el-Hafzû’l-Hüseyin* adlı mecmuada serlevhasıyla birlikte bu kitabeyi hatasız kaydeder. Sadece tarihin üstünde yer alan “sene” kelimesi yazılmamıştır.¹⁹

¹⁹ Halil Edhem; *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numara: 15 [86], 1 Mayıs 1341/1925, s. 199.

Eski gravür²¹ ve resimlerde gayet açık bir şekilde seçilen bu saray, Harem İskelesi ile Kavak İskelesi arasında, sahilde yer alır. Sanıldığı gibi adını bahçesindeki birkaç kavak ağacından değil; eski devirlerde deniz gümrüklerine verilen “kavak” kelimesinden almış olmalıdır. Bu sözcük günümüzde Rumeli ve Anadolu Kavağı gibi kullanımlarda yaşamaktadır. Ayrıca bu yapı “Şerefabad” namıyla da anılır.

Üsküdar İskelesi’nden Kavak Sarayı’na kadar uzanan güzergâhta çeşitli sultan sarayları ve çiçek bahçeleri bulunmaktadır. Ele geçirilen bir temliknameye göre, bugün Ayazma denilen caminin yerinde bulunan Ayazma Sarayı’nın önünde ve sahile kadar uzanan alanda yer alıp Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın malı olan muhteşem kasır ve bahçeleri içine alan yalının 1141/1728 tarihinde III. Ahmed’e hibe edildiği kaydedilmiştir. Mimar Sinan’ın *Tezkiretü’l-enbiye*’sinde bildirdiğine göre, kendi eseri olan meşhur Mehmed Paşa Sarayı, 1242/1827’den sonra da varlığını koruduğu hâlde Kavak Sarayı’nın diğer kısımları yıkılmıştır.²²

Yine *Tezkiretü’l-enbiye*’de, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kavak Sarayı diye bir mahallin varlığından da bahsedilir.

Camii ise I. Ahmed tarafından yaptırılmış; III. Mahmud zamanında da tamir görmüştür. Bu sarayı III. Ahmed’in inşa ettirdiği söylenirse de bu inşaat sadece eski yapının genişletilip onarılmasından ibaret olmalıdır.

III. Selim zamanında, söz konusu yapının alanı içinde, Nizam-ı Cedid Ordusu askerlerinin yetiştirilmesi için “Selimiye” isimli bir kışla kurulur. Ancak ıslahatlardan rahatsız olan yeniçeriler, 1222/1808’de ayaklanarak padişahı katledip onun yaptırdığı Selimiye Kışlası’nı ateşe verip yakmışlardır. Saray, bu faciadan sonra bir daha kendini toparlayamamış ve yok olup gitmiştir. Tamamen yıkılması üzerine Sisli Kır’ın mezarı da açıkta kalmıştır.

Emrullah Efendi, 1318/1900 senesinde neşrettiği, *Muhitü’l-maarifin* adlı kitabın “At Mezarı” bahsinde, bazı yanlışlar içermekle birlikte, bu kabrin Üsküdar İhsaniye Mahallesi’nde bulunduğunu, bugünkü Çiçekçi Kahvesi’nin karşısındaki bahçeye tekabül ettiğini, buraya sancılı atların getirilip gezdirildiğini söyler.²³ Tam olarak Selimiye’de, Harem İskelesi Sokağı ile Selimiye Hamam Sokağı’nın birleştiği yerde ve ikinci sokağın sol tarafında

²⁰ Antoine Ignace Melling; *Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rivers du Bosphore*, 1805, s. 18-19.

²¹ Antoine Ignace Melling; *age.*, s. 18-19.

²² Halil Edhem; *a.g.e.*, s. 199.

²³ Anonim; “At”, *Meydan Larousse Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul, 1992, s. 229.

yer alan yüksekçe bir bahçe içindedir. Karşısındaki meydanın ortasında, 1220/1805 tarihlerinde Sultan III. Selim'in sütannesi "Daye Kadın" tarafından yaptırılan namazgâh vardır.

Selimiye Mahallesi'nin gelişip büyümesi sonucu bu mezar binaların arasında sıkışıp kalmıştır. İşin ilginç tarafı, gel zaman git zaman halk arasında "At Evliyası" adıyla şöhret bulmuş; namı tüm İstanbul'u sarmış; hasta ve sancılı hayvanlar şifa bulur ümidiyle buraya getirilmiştir. Etrafında üçer defa dolaştırılan hastaların derman bulacağına inanılmış; Sisli Kır'ın mezarı medet dilenilen bir türbe olup çıkmıştır.²⁴ Sultan II. Osman'ın biricik atına gösterdiği ihtimamdan enteresan bir netice hâsil olmuştur.

Bir rivayete göre, hayvanlar rahatça ziyaret edebilsin, etrafında kolayca gezebilsin diye kabrin kitabesi sökülerek yerinden çıkarılmış ve bahçe duvarına yaslanmıştır.

Bu yazıtı ilk fark eden kişi Encümen azasından Necip Asım Bey'dir. Evin bahçe duvarına yaslanmış hâlde duran taşın 1028/1619 tarihli ve orijinal olduğunu görüp üzerindeki "Sultan Osman Han" ibaresini okuduğu zaman önemli bir eserle karşı karşıya geldiğini anlamıştır. Böylece, bu nadir parça kaderine terk edilmekten kurtularak yeniden hayat bulmuştur. Çinili Köşk'e nakledilen taş önce burada teşhir edilmeye başlanmıştır.

Söz konusu olaydan bir süre sonra Asar-ı Atika Müzesi Müdürü Halil Edhem Bey (1861-1938) "Bir Atın Mezar Taşı Kitabesi" başlıklı makaleyi kaleme alarak *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nda bu kitabeyi tanıtmıştır (Numara: 15 [86], 1 Mayıs 1341/1925, s. 196-199). Çektiği fotoğraf da dergide basılır; ancak silik olduğu için pek seçilmemektedir.

Bu değerli eser, 1930'da, Topkapı Sarayı Müzesi'ne getirilir ve Raht Hazinesi Koleksiyonu içindeki yerini alır.²⁵

Mezar taşı kaidesi ile birlikte yeğpare mermerden oyulmuştur. Yayvan bir kaş kemer üzerine, ikişerden dört satırlık bir kıta, nesih ve kabartma yazı ile nakşedilmiştir. Düz bordürlü taşın bir yüzeyi kabartmadır. Boyutları 96x72 cm. olan bu yazıt üzerinde aşağıdaki dörtlük bulunur:

Zıll-ı Hak Hazret-i Osman Han'un

²⁴ Anonim; "At", *Türk Ansiklopedisi*, c.IV, 1950, s. 76.

²⁵ Kudret Emiroğlu-Ahmed Yüksel; a.g.e., s. 75.

Sisli Kır nam atı anılmışdur
Emr-i Yezdaniyle mevt irişecek
Bu makam içre o gömilmişdür

“Hakk’ın gölgesi Hazret-i Osman Han’ın /Sisli Kır adlı atı anılmıştır /Allah’ın emriyle ölüm gelince / O bu makam içine gömülmüştür”

O dönemin edebi dili göz önüne alındığında bu kıtanın sade bir Türkçe ile kaleme alındığı anlaşılır. Aruz ölçüsü ile yazılmış olup ancak vezni bozuktur.

“Hakk’ın gölgesi olan Osman Han Hazretlerinin Sisli Kır isimli atı anılmıştır. Allah’ın emriyle ona ölüm erişince buraya gömülmüştür.” şeklinde çağdaş Türkçeye çevireceğimiz bu dörtlük, içinde hem kudreti hem de aczi barındırması açısından önemlidir.

Bir cihan sultanının adıyla şereflenen bu mısralar aynı zamanda can dostunu kaybetmiş bir insanın sevdiğine karşı son görevini yerine getirmesi ve ona verdiği değeri sergilemesidir. Bu kitabenin bir yönü çok şaşaalı, debdebeli, diğer yönü ise gayet samimi ve insanidir. Dünyaya hükmeden bir padişah atına özel bir mezar yaptırarak ve başına bir yazıt diktirecek kadar güçlü iken ölüm karşısında aczini ifade edecek, kederini gösterecek, vefasını sunacak kadar da naiftir.

II. Osman, “zıll-ı Hak”tır; yani Allah’ın dünyada bulunan gölgesi; onun halifesidir. Bu muhteşem bir güce işaret eder ki kullanılan kelimeler itibarıyla tartışmaya mahal bırakmaz. Ancak denizlerin ve karaların hâkimi, tüm kulların adaletinden medet umduğu, himmetine muhtaç olduğu bu padişah, hüküm tutan bu el, “mevt” geldiğinde çaresiz kalır; kadere sözü geçmez. Tüm tebaasının önünde diz çöktüğü “âlem-penahi” de “emr-i Yezdan” karşısında boyun eğer. Kanatlanıp uçan cana dur diyemez. Bedenini kara toprağın bağrından söküp alamaz. Kaçınılamaz sona ayak direyemez. Tek tesellisi ona bir mezar yapmak ve bir kitabe hazırlattırarak olacaktır.

Âdeta, söylenmemiş bir mersiyeye işaret eden bu satırlar belki kelimeleriyle değil; ama manası itibarıyla büyük bir hüznü, büyük bir acıya delildir.

Uzak diyarlara göçüp giden bir insan da olabilir; bir at da... Sevgiyle birbirini sarmış; hatıralarla bağlanmış gönüllerden hesap sorulmaz. Burada, açıkça, eski geleneğin ruhundan hoş bir esinti, ata duyulan ateşli sevdadan arta kalan bir kor, ecdat yârenlerinin kutsallığıyla sarmalanmış bir tavır hissedilir.

Belki dünyada başka bir örneğine tesadüf edilmeyecek olan bu kitabe, sanki Sultan Osman Han Hazretlerinin Sisli Kır'ı aracılığıyla gelmiş geçmiş tüm atlara yakılmış gizli bir ağıttır...

Kaynaklar

Anonim, "At", *Meydan Larousse Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1992, s. 229.

Anonim, "At", *Türk Ansiklopedisi*, C. IV, 1950, s. 76.

Balint, Csanit, "Türk Tipi Arkeoloji Anıtları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 24/1 Ankara 1986, s. 23.

Bernştam, A. N., *Aravanskie naskalnie izobraceniya i davanskaya stolitsa erşi*, İstorika-Arheologičeskie Oçerki Tsentralnogo Tyan -Şanya i Pamiro - Alaya. No. 26, Moskva - Leningrad, 1952.

Çoruhlu, Yaşar, *Erken Devir Türk Sanatının ABC'si*, İstanbul 1998.

Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1995.

Diyarbakirli, Nejat, "Göktürkler ile ilgili Araştırmalar ve Keşifler", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993.

Diyarbakirli, Nejat, *İslâmiyetten Önce Türk Sanatı*, Ankara 1977, s. 111.

Eberhard, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları: Bir Kaynak Kitabı*, çev. Nimet Uluğtuğ, Ankara 1942.

Emiroğlu, Kudret – Yüksel, Ahmed; *Yoldaşımız At*, İstanbul 2003, s. 75.

Erdemir, Hatice Palaz, *Göktürk - Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

Halil Edhem; "Bir Atın Mezar Taşı Kitabesi", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numara: 15 [86], 1 Mayıs 1341, s. 197.

Karamürsel, Alim, "Türklerde Mezar Geleneği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, s. 78.

Kaşgarlı Mahmud, haz. Besim Atalay, *Divanu Lügati't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

²⁶ Halil Edhem; "Bir Atın Mezar Taşı Kitabesi", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numara: 15 [86], 1 Mayıs 1341, s. 197.

- Kocasavaş, Yıldız, “Eski Türklerde Yas ve l Gömme Adetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, s. 67.
- Lacover, Hans Peter, *Hvelbaki*, İstanbul 1997, s. 12.
- Ligeti, L., *Bilinmeyen İç Asya*, İstanbul; 1970.
- Melling, Antoine Ignace, *Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rivers du Bosphore*, 1805, s. 18-19.
- Naskali, Emine Gürsoy (ed.), *Türk Kültüründe At ve aėdař Atçılık*, İstanbul 1995.
- Sertkaya, Osman Fikri, “Eski Türk Kültüründe At”, *Türk Kültüründe At ve aėdař Atçılık*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 1995.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lgati*, İstanbul 1986, s. 23.
- Seyhan, Nezihe, “Türk Kültüründe At Tasvirleri”, *Türk Kültüründe At ve aėdař Atçılık*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul 1995, s. 167.
- Sinor, Denis, “Hun Dönemi”, *Erken İç Asya Tarihi*, ev. Mete Tunçay, İstanbul, 2002, s. 272.
- Sümer, Faruk, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, İstanbul 1995.
- Tekçe, Fuat, *Pazırık Altaylarından Bir Halının yks*, Ankara 1993, s. 127.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1982, s. 158.